

Ранко Младеноски

Ликот на Александар Македонски во македонската драма

1. Вовед

Присуството на античко-македонскиот крал Александар III Македонски во македонската книжевност има свој континуитет, почнувајќи од фолклорот па сè до современата македонска литература од нашиот 21 век. Во македонскиот фолклор кралот Александар Македонски е присутен во преданијата, легендите, приказните и песните. Во средновековната литература го среќаваме на страниците од популарниот *Роман за Александар Македонски*, додека во македонската уметничка литература ликот на Александар Македонски е присутен безмалку во сите книжевни видови како што се романи, раскази, есеи, песни, епови, поеми и драми. Имено, при нашите истражувања за застапеноста на ликот на Александар Македонски во македонската литература успеавме да регистрираме вкупно 176 книжевни дела во кои на каков и да е начин се појавува славниот античко-македонски крал. Податокот дека во сиот 20 век имаме вкупно 54 објавени дела за Александар Македонски, а само за една деценија од 21 век вкупно 78 македонски книжевни дела за Александар, е најдобра илустрација за тоа дека во современата македонска литература постои тенденција за сè позачестено присуство на античкиот македонски крал во нашата книжевност и тоа со жанровска разновидност.

Што се однесува, пак, конкретно за драмата, ние регистриравме само пет драми во кои се појавува Александар Македонски како драмски лик и тоа од тројца наши

автори – Петар Бошковски, Тихомир Стојановски и Петре Бакевски. Тоа бездруго покажува дека драмата е еден од книжевните жанрови во кои Александар Македонски е најмалку застапен. Сепак, и во овие пет драмски текстови се среќаваме со историски факти и со книжевно-уметнички фикции коишто засегаат прашања и теми што се од суштинско значење за античкото минато, но и за сегашноста на Македонија.

2. Во македонскиот книжевен 20 век

Во македонската книжевност од 20 век успеавме да забележиме само една драма за Александар Македонски. Тоа е ТВ драмата „Александар на Исток“ од Петар Бошковски.¹ Во оваа драма доминантна е темата за односот меѓу Македонците и Персијците како и за т.н. источна политика на Александар Македонски.

Драмата на Бошковски се состои од два дела. Дејствието во двата дела се одвива во 328 година пр.н.е. кога се случиле два крупни настани – убиството на Клит (или Клејт како што пишува Бошковски) и заговорот на пажевите против македонскиот крал за што бил обвинет и осуден и Калистен. Првиот дел од драмата се однесува на убиството на Клит, а вториот на заговорот против Александар Македонски.

Во првиот дел доминантно е негодувањето на македонската војска поради т.н. источна политика на македонскиот крал Александар, односно поради прифаќањето на дел

¹ Петар Т. Бошковски, Александар на Исток, ТВ драма, Матица македонска, Скопје, 1994.

од персиските кралски обичаи, но и поради продолжувањето на походот кон исток. Македонската војска пее една иронична песна во која се возвеличува Истокот, а се критикува Западот:

*Истикоој е добар,
Западој е клей...*²

Ќе наведеме неколку фрагменти од репликите на Клит (Клејт) кои го илустрираат гневот на Македонците поради односот на нивниот крал Александар кон Персијците:

„Ги слуша ли Александар своите Македонци или веќе не му се потребни? Има Азијати колку што сака?“³ „Има ли смисла да се страда и гине заради тоа победниците да им служат на победените?“⁴ „Доволно сум казнет со тоа што како награда за нашите напори го гледам својот крал како се однесува како Персиец, како зема Персијци во служба, како се облекува во смешни персиски алишта и како очекува од слободните Македонци да паѓаат на коленици пред него. Доволно сум казнет што го гледам својот крал кому пријателите му станале непријатели, а непријателите пријатели“.⁵

Ваквиот отпор кон т.н. екуменизам на Александар Македонски е искажан и преку ликот на Хермолај, челникот во заговорот против македонскиот крал. На судењето Хермолај му се обраќа на Александар со следните зборови:

„Те мразам за твојот ориентализам, те мразам затоа што со своите се однесуваш како со робови. Те мразам“.⁶

Очигледно е дека таканаречената космополитска политика на Александар Македонците ја сфаќаат и ја толкуваат како замена

на улогите – колонизаторите (Македонците) стануваат колонизирани, а колонизираните (Персијците, Азијатите) стануваат колонизатори. Македонскиот крал, сепак, останува на своите позиции и вака ја појаснува својата политика:

„Вистината е дека ова е евроазиска држава. И дека во таква држава не смее да има владејачки народ или култура“;⁷ „Населениот свет може да се формира во целина ако се зачува урамнотежена слободата во сите негови делови“.⁸

За моделот за сребрената тетрадрахма изработен од скулпторот Лисип, пак, Александар вели:

„Оваа пара ќе ги исповрзе луѓето и народите“.⁹

Јасно е дека ликот на Александар Македонски во оваа драма е интегриран како обединител и ослободител на народите во Азија, односно како лик-знак што функционира како интерактивен код на културите. Тоа се потврдува и со следните семи (атрибути) со кои се исполнува семантичкото поле на ликот на Александар Македонски:

„...потомок на Херкул и Ахил, најславниот син на Севс-Амон, крал на краевите, крал на четирите страни на светот“.¹⁰

Меѓутоа, основната драмска тензија (односно драмскиот агол, драмскиот пресврт, како што вели Горан Стефановски)¹¹ во „Александар на Исток“ се креира врз несогласувањето помеѓу македонскиот крал и Македонците во однос на таа космополитска, односно екуменска политика на Александар Македонски.

² Исто, стр. 9.

³ Исто, стр. 24.

⁴ Исто, стр. 25.

⁵ Исто, стр. 35 - 36.

⁶ Исто, стр. 60.

⁷ Исто, стр. 54.

⁸ Исто, стр. 23.

⁹ Исто, стр. 21.

¹⁰ Исто, стр. 31.

¹¹ Горан Стефановски, Мала книга на стапици, Табернакул, Скопје, 2003, стр. 22-23.

3. Во современата македонска книжевност

Во првата деценија од 21 век во рамките на македонската книжевност за Александар Македонски се објавени четири драми – три од Тихомир Стојановски („Ние“, „Зајдисонце“ и „Олесни, разреши, прости“) и една од Петре Бакевски („Суво дрво од Вавилон“).

„Ние“ од Тихомир Стојановски е драма за загрозиениот македонски национален идентитет во деведесеттите години на 20 век по осамостојувањето на Македонија. Станува збор за два суштински национални атрибути на македонската држава – знамето и името – коишто ги негира јужниот сосед (Грција) и на тој начин го загрозува македонскиот национален идентитет. Под притисок на Грција во средината на 90-тите години од минатиот век македонските политичари во чии раце беше власта го променија знамето со шеснаесетзрачното сонце и на тој начин, според авторот на оваа драма, посегнаа по сопствениот национален идентитет. Токму затоа во драмското дејствие се вклучени ликови од славното минато на Македонија како што се Филип II, Александар III Македонски, апостол Павле, Македонката Лидија (првата христијанка на европскиот континент) и други. Во рамките на историските реминисценции на преден план се поставени конфликтите, несогласувањата меѓу античка Македонија и градот-држава Атина, поточно вечниот непријателски однос на Демостен кон македонските кралеви Филип II и Александар III Македонски. Тие несогласувања во минатото се проектираат во несогласувањата од сегашноста меѓу двете современи држави – Република Македонија и Република Грција – во врска со името и знамето на Македонија, но и во врска со македонскиот национален идентитет. Тихомир Стојановски во оваа драма

иронизира со македонските владејачки елити коишто го променија знамето на Македонија под притисок на јужниот сосед. Во драмското креирање на таа иронија е вклучен и ликот на Александар Македонецот кој излегува од гробот и влегува во сегашноста:

„АЛЕКСАНДАР: Нема приказна. Нема драма. Нема личности. Нема настани. Нема ниту име ниту знаме, нема ништо“.¹²

Со ваквата поставеност на драмското дејствие се поврзуваат античка и современа Македонија, а преку драмските ликови на апостол Павле и Македонката Лидија се воспоставува врската меѓу Александар Македонски и христијанството.

И во драмата „Зајдисонце“ Тихомир Стојановски зборува за опасноста од губењето на македонскиот национален идентитет преку репликите на драмските ликови Александар Македонецот, Гоце Делчев, Јана Самовила, Ѓорѓија Магаревски и неговата жена Ангелина. Самата деноминација, а особено реноминациите и трансформациите на ликот Ѓорѓија Магаревски во Ѓоре Магаревиќ и во Георги Магарев ги илустрираат заграбувачките политики на соседите на Македонија, но и последиците што ги оставиле тие историски наслаги врз менталитетот на денешниот Македонец. Токму затоа во драмата се појавува ликот на Александар Македонецот чиишто реплики „Ве однесов до крајот на светот, а вие си играте поранешна земја“¹³ и „Го освоив светот, а ја губам Македонија“¹⁴ доаѓаат како опомена од предците до денешните генерации Македонци за зачувување на македонскиот национален идентитет. Иста драмска

¹² Тихомир Стојановски, Ние, во: Драми – „Деноноси“, Културен центар „Скрб и утеха“, Скопје, 2001, стр. 140.

¹³ Тихомир Стојановски, Зајдисонце, во: Драми – „Деноноси“, цит. дело, стр. 158.

¹⁴ Исто, стр. 169.

функција има и ликот на Гоце Делчев. Дека во оваа драма доминантна тема е загроеноста на македонскиот национален идентитет најдобро покажува следната дидакалогија:

„Шалтер за издавање документи. Пред шалтерот чекаат Александар Македонски, Гоце Делчев и еден Арнаути“.¹⁵

Се разбира, Александар Македонски и Гоце Делчев ќе останат без документи, односно ќе ја потврдат загубата на својот идентитет, а Арнаутиот ќе ги добие документите (преку подмитување) со што ќе си го потврди идентитетот. Тоа е драмска сцена која го илустрира националното разнебитување на македонскиот народ.

Во „Зајдисонце“ од Стојановски очигледна е воспоставената врска меѓу античка Македонија и современата Македонија, а во оваа драма Александар Македонски се поставува и во контекст на христијанството.

Идентична структура има и *драмата „Олесни, разреши, прости“ од Тихомир Стојановски*. Во еден дијалог меѓу Константин Филозоф и Методија, првиот вели:

„Нема повеќе да има Персијци, ниту Македонци оти сите сме браќа! – рече Александар откако го порази Дариј Третиот Персијанецот и го озакони новиот персиско-македонски јазик наречен коине, кини. Линеен јазик. Денес грешно наречен елински“.¹⁶

Овој вербален предикат на Филозофот го интегрира ликот на Александар Македонски како интеркултурен код во големата Македонска Империја на Исток. Во драмата се среќаваат и експлицитни искази за „врската на античките и денешните Македонци“, но и врската меѓу античко-македонскиот и современиот македонски јазик.¹⁷

И *Петре Бакевски во драмата „Суво дрво од Вавилон“* со

алтернативниот наслов „Не очекував ваков крај“ како суштинска тема го поставува загроувањето на македонскиот идентитет во минатото, сегашноста и иднината. Метонимиското присуство на Александар Македонски преку античко-македонскиот шлем со бел пердув, монетата со неговиот лик и кралската пурпурна наметка (хламидата) ја има драмската функција да го потврди и да го зачува загроениот национален идентитет на Македонија. Присутни се тука и навраќањата кон историскиот поход на Александар на Исток со неколкуте клучни топови како што се Дарданелите, Троја, Гордион, Тигар, Еуфрат, Вавилон, Екбатана, Персепол, Бактријана, Хиндукуш и Инд,¹⁸ што е индиција за интегрирање на драмскиот лик на Александар Македонски како интерактивен код на културите. Но, сето тоа се става во еден негативен контекст со нагласување на сомнежот за зачувување на загроениот национален идентитет. Оправданоста на тој сомнеж се согледува во фактот што времето во кое се одвива драмското дејство е време на криза, време на нестабилност во сите општествени сфери, а општопознато е дека во такви кризни времиња народот најчесто се навраќа кон своите корени барајќи ја и повикувајќи се на славата од своите предци што треба да биде еден од суштинските фактори како поттик, но и како мотив за одбрана и зачувување на сопствениот национален идентитет.

Интересот на Западот за реликвиите од славната македонска историја, што овде е олицетворено во принцот од Западот кој ја бара сребрената монета од Александар Македонски, е импликација за вечната тенденција и на соседите на Македонија и на други земји и народи да приграбат дел од Македонија за да

¹⁵ Исто, стр. 158.

¹⁶ Тихомир Стојановски, Олесни, разреши, прости, во: Драма–„Деноноси“, цит.дело,стр. 196.

¹⁷ Исто, стр. 214.

¹⁸ Петре Бакевски, Суво дрво од Вавилон (Не очекував ваков крај), во: Драма, прва книга, Тера магика, Скопје, 2007, стр. 158 - 159. Драмата за првпат е објавена во списанието „Современост“ во април 2005 година со наслов „Не очекував ваков крај“. Да се види: Петре Бакевски, Не очекував ваков крај, Современост, Год. 53, број 2 (април), 2005, стр. 49 - 69.

може, како што вели Башевски во предговорот од својата „Александрида“, и тие да станат големи и славни како античка Македонија и како славниот војсководец и крал Александар Македонски.¹⁹ И во таа смисла, во „Суво дрво од Вавилон“ ликот на Александар Македонски функционира како интерактивен код на бројни култури.

4. Заклучок

Петте драми за Александар Македонски во македонската книжевност се појавуваат во времето по осамостојувањето на Македонија, односно во периодот од 1994 до 2005 година. Тоа е време во кое македонското општество се наоѓа во транзиција и во кое продолжуваат негирањата и оспорувањата на македонскиот национален и државен идентитет од страна на соседите. Токму поради тоа воопшто и не зачудува фактот што во драмите на Бошковски, Стојановски и Бакевски во кои се појавува Александар Македонски како историска личност и како драмски лик доминираат теми и мотиви поврзани, пред сè, со македонскиот национален идентитет. Или, поточно би било да се рече со загрозуениот македонски национален идентитет. А зошто е тоа така, веќе се кажа – во времиња на кризи и загрозуеност се посега по славното минато, по славните предци за да се покаже, за да се докаже и за да се одбрани сопствениот, би рекле културен идентитет. Оттаму доаѓа и појавувањето на историската личност Александар Македонски како лик во овие драми со семантичко поле интегрирано, пред сè, со атрибути што имаат доминантно национален и државен признак.

Од друга страна, градењето на современата Македонија како

мултиетничка и мултикултурна државна заедница е одразено во драмите преку претставувањето на самиот лик на Александар Македонски како интерактивен код на разни култури коишто и просторно и временски се оддалечени една од друга. Тоа е историски факт ставен во функција на книжевната фикција.

Овие пет македонски драми претставуваат составен дел од мозаикот што го претставува ликот на Александар III Македонски во македонската литература, но и дел од континуитетот во развојот на нашата книжевност.

Библиографија

1. Бакевски Петре, Суво дрво од Вавилон (Не очекував ваков крај), во: Драми, прва книга, Тера магика, Скопје, 2007.
2. Башевски Петар, Александрида, самостојно издание, Прилеп, 2003.
3. Бошковски Петар Т., Александар на Исток, ТВ драма, Матица македонска, Скопје, 1994.
4. Стефановски Горан, Мала книга на стапици, Табернакул, Скопје, 2003.
5. Стојановски Тихомир, Драми – „Деноноси“, Културен центар „Скрб и утеха“, Скопје, 2001.

¹⁹ Петар Башевски, Александрида, самостојно издание, Прилеп, 2003.